

day. Therefore, as the final result, this or that opinion does not prevail because of professional legal or ethical reasons, but because of actual social situation (overall political climate, economic situation), and often because of entirely accidental factors.

INFORMACE

O PRVNÍCH KRŮČCÍCH MODERNÍHO PARLAMENTARISMU VE STŘEDNÍ EVROPĚ

LADISLAV VOJÁČEK

Zpráva z mezinárodní konference „Kroměřížský sněm 1848–1849 a tradice parlamentarismu ve střední Evropě“ (Kroměříž, 14.–16. září 1998)

Ve Sněmovním sále kroměřížského zámku hovoří představitel okresu. V před-sálí se ozve nezvyklý hluk. Prudce se otevřou vysoké vstupní dveře a před řečniště pochoduje četa granátníků v bílých uniformách. Typické vysoké čepice zdobené plechovým štítkem a kožešinou zaplňují prostor mezi řečníkem a přítomnými. Předstupuje velitel a strohou němčinou oznamuje: jeho císařské veličenstvo je zklamáno planým a neplodným teoretizováním tohoto shromáždění, a proto se je rozhodlo rozpustit. Načež přítomné vyzývá, aby dobrovolně opustili sál. Poté zavěsí své jednotce a v jejím čele odpochoduje. Když řečník pokračuje ve svém proslovu, vojáci se znovu vrací. Tentokrát nastupují k zadní stěně sálu. Zazní zvukný povel, zablesknou se přípravevé bodáky, zavří buben a řada granátníků se pomalu, ale rozhodně začíná sunout vpřed. Za neustálého bubnování a výzev k odchodu vytlačuje překvapené přítomné ze sálu.

Narozdíl od rána 7. března roku 1849, kdy vojsko (poněkud jinak) rozešlo památný Kroměřížský sněm, 16. září 1998, kdy proběhl popisovaný zásah, vše skončilo happyendem. Vojáci se s obětmi svého zásahu rychle sbratřili a společně s nimi se před zámkem vyfotografovali. Rozehnanými totiž byli účastníci tří denní

mezinárodní vědecké konference „Kroměřížský sněm 1848–1849 a tradice parlamentarismu ve střední Evropě“, jejíž pracovní část právě končila.

Říšský sněm z let 1848–1849, svolaný do Vídně a pak přemístěný do klidnější Kroměříže, za sebou zanechal nesmazatelnou stopu především zrušením poddanství a dalších přežívajících feudálních pozemkově vrchnostenských vztahů. Svůj prvotní cíl – dát habsburské monarchii moderní demokratickou ústavu – nestačil splnit. Členové ústavního výboru, který si poslanci ze svého středu zvolili, sice připravili katalog základních občanských práv a několik konceptů ústavy, přičemž základní práva poslanců na čele se zásadou: „Všechny moci státní vycházejí od národu a vykonávají se způsobem nařízeným v ústavě“ sněm stačil projednat i v plénu, ale k projednání návrhu vlastní ústavy už nedošlo. Po odlivu revoluční vlny převládli vliv konzervativních sil, pro které byl sněm překážkou. Přesto rakouský říšský sněm z let 1848–1849 zaujal významné místo v historii konstitucionalismu ve střední Evropě. Vždyť jeho návrh představuje první a ne ledajaký pokus o přípravu a schválení ústavy volenými zástupci obyvatelstva celé západní (neuherské) části habsburské monarchie. A konec konců jeho práce na ústavě nakonec nepřišla nazmar ani z pohledu na praktické uplatnění, neboť mnohá ustanovení kroměřížského návrhu si osvojili i tvůrci oktrojované březnové ústavy.

Mezinárodní konferenci, jíž v Kroměříži vyvrcholily oslavy 150. výročí konání sněmu, spolupořádali Ministerstvo kultury ČR, Město Kroměříž, brněnská odbočka Rakouského ústavu pro východní a jihovýchodní Evropu a Historický ústav Akademie věd ČR v Praze. Pozvali na ni historiky a právníky nejen z České republiky, Rakouska, Slovenska, Maďarska, Slovinska Rumunska, Polska a Itálie, jejichž obyvatel se (aspoň z části) dění na říšském sněmu přímo dotýkalo, ale také badatele z Německa, Ruska, Francie, Dánska, Švédska a Japonska. Písemnou podobu vystoupení diskutujících si v českém nebo německém jazyce vyžádali už s předstihem, takže mohli z včas dodaných příspěvků sestavit velmi **reprezentativní sborník** a dát jej účastníkům konference k dispozici už v den zahájení (**Kroměřížský sněm 1848–1849 a tradice parlamentarismu ve střední Evropě**. Der Reichstag von Kremsier 1848–1849 und die Tradition des Parlamentarismus in Mitteleuropa. Sborník příspěvků ze stejnojmenné mezinárodní konference konané v rámci oslav 150. výročí říšského sněmu v Kroměříži 14.–16. září 1998 v Kroměříži. Kroměříž, 1998).

Slavnostní zahájení, plenární zasedání a „rozeznání“ konference probíhalo v nádherném Sněmovním sále arcibiskupského zámku. Na zahájení hovořili vedle představitelů hostitelského města předseda senátu ČR Petr Pithart, představitelé ústavních soudů Rakouska a České republiky a Richard Salzman, který pozdravil účastníky jménem Komerční banky jako hlavního sponzora konference.

V plenárním zasedání a v sekcích vystoupilo 55 účastníků s referáty a řada dalších se zapojila do diskusí. **Plenární zasedání** otevřel **Josef Harna** z Historického ústavu AV úvodním slovem, v němž hodnotil kroměřížský sněm jako impuls pro další vývoj parlamentarismu ve střední Evropě. V té souvislosti konstatoval, že „principy, které v revoluční atmosféře let 1848–1849 formuloval a také reprezentoval ústavodárný sněm, působily ... jako trvalý faktor, který se latentně promítal do veškerého dění v českých zemích a v celém Předlitavsku a působil i v širším geografickém prostoru až do zániku Rakousko–uherské říše“. **Ernst Hanisch** z Historického ústavu univerzity v Salzburgu (Vize občanské společnosti a revoluce 1848–1849 v Rakousku) zdůraznil, že mezi základními idejemi revoluce – ideou svobody a ideou národa – vznikalo napětí a řada rozporů, neboť v mnohonárodnostní říši znamená národní svoboda jedné strany nutně porušení národní svobody jiných. **Jiří Šteif** z UK v Praze (Revoluce jako společenský konflikt. Příklad: Češi v letech 1848–1849) upozornil na základní střetové oblasti z předbřeznové doby, které ovšem přerostly v revoluci jen díky únavě staré mocenské elity habsburské monarchie a především díky mocnému vnějšímu impulsu, představovanému revolučním děním v jiných částech Evropy; a sledoval zápas nové české elity až do „rozpačitého, trpkého a v mnohém trápného“ závěru revoluce. **Andras Gergely** z budapeštské univerzity hovořil o legitimitě revolucí ve střední Evropě, která se prosadila především prostřednictvím konstituování zastupitelských orgánů – rakouského říšského sněmu, uherského sněmu a německého frankfurtského shromáždění. Plenární zasedání uzavřelo vystoupení **Milana Hlavačky** Habsburská monarchie na cestě od absolutismu ke konstitucionalismu, oceňující revoluci z let 1848–1849 jako zásadní zlom v náhledu na způsob vládnutí a stručně nastiňující další vývoj až k přijetí a uplatňování prosincové ústavy z roku 1867.

Pro **jednání sedmi vytvořených sekcí** pořadatelé vyčlenili prostory v budově Justiční školy a v renovované Biskupské mincovně. Jednotlivé sekce nazvali Politické klima v místě a v regionech habsburské říše, Právo a ústava, Aktéři revoluce a říšského sněmu, Národy a národnosti v revoluci, Duchovní ohlas rakouské revoluce, Cestou k parlamentarismu a Ohlas rakouské revoluce v zahraničí. Blíže bych chtěl přiblížit jednání sekce Právo a ústava a některé příspěvky z jednání jiných sekcí, které jsem měl možnost vyslechnout a které mě zaujaly.

Jednání **státoprávní sekce** nepříznivě ovlivnila skutečnost, že se konference nezúčastnili přihlášení, ale nakonec zaneprázdnění učitelé pražské Právnícké fakulty na čele s rektorem UK prof. Karlem Malým. Absencí jejich vystoupení, věnovaných klíčovým otázkám kroměřížského ústavního návrhu a základních práv občanů, se narušila logika jednání, neboť naprostá většina ostatních příspěvků se soustředila spíše na širší souvislosti konstitučního dění v roce 1848 a v letech následujících.

dujících. Dva z přihlášených a nepřednesených příspěvků jsou alespoň publikovány v konferenčním sborníku (Adamová, K.: *Idea státní moci a suverenity lidu v návrhu kroměřížské ústavy*, Soukup, L.: *Občanská práva a svobody v kroměřížském návrhu ústavy*).

Nepřítomnost řady referujících způsobila, že jednání sekce otevřelo vystoupení **Ladislava Vojáčka** z brněnské Právnické fakulty, věnované projektům české a moravské zemské ústavy a dotýkající se jednání říšského sněmu jen okrajově. Příprava zemských ústav dokresluje (spolu s přípravou rakouské říšské ústavy ve Vídni a Kroměříži, celoněmecké ústavy ve Frankfurtu a s vynucenými ústavními aktivitami císařského dvora) obrovskou potenci, kterou v sobě v roce 1848 nesla idea ústavní úpravy výkonu státní moci a zakotvení základních občanských práv. Předseda rakouského Ústavního soudu **Ludwig Adamovich** hovořil o vlivu jednání říšského sněmu na vývoj rakouského ústavního práva. Zdůraznil, že význam sněmu musíme hodnotit s ohledem na historicko-politické souvislosti doby a že hlavní revoluční hesla – konstituce a národ – byla neobyčejně výbušná. Zabýval se návrhem základních práv a otázkou federalizace říše a dal kroměřížská jednání do souvislosti s přijetím rakouské ústavy v roce 1919. V té souvislosti připomněl, že Rakousko nemá ústavně zakotven klasický katalog základních práv. **Rainer Egger** z Rakouského státního archivu ve Vídni hovořil o u nás méně známém návrhu ústavní listiny pro rakouské císařství, který vypracovali poslanci frankfurtského shromáždění **Eugen Megerle von Mühlfeld** a **Franz Egger** jako alternativu k oktrojované březnové ústavě z roku 1849. Doyen historických konferencí o novějších vývoji ve střední Evropě **Helmut Slapnicka** z univerzity v Linci hovořil o plánu národnostně jednotných krajů obsaženém v § 3 kroměřížské ústavy a o pokusech o jeho uskutečnění na konci 19. a na začátku 20. století. Další rakouský účastník – **Peter Urbanitsch** z Akademie věd ve Vídni – charakterizoval vývoj postavení obecních zastupitelstev v politickém systému Předlitavska. Dotkl se tak jednoho z nejdůležitějších výsledků revoluce z let 1848–1849 – budování obecní samosprávy, oprávněně považované za školu demokracie. Obecní zřízení zaujala také nejexotičtějšího účastníka konference. **Taku Sinohara** z Univerzity zahraničních studií v Tokiu se jimi zabýval právě s ohledem na formování občanské společnosti. **Stefan Malfér** z rakouského ústavu pro východní a jihovýchodní Evropu ve Vídni zkoumal ohlas kroměřížských jednání a připravených ústavních textů v diskusích o rakouské ústavě kolem roku 1900. Vystoupení referentů uzavřela **Jelena Serapionova** z Ústavu slovanských dějin Akademie věd v Moskvě výkladem o úpravě národnostních práv v ústavě Československé republiky z roku 1920. Jednání sekce doplnila zajímavá diskuse, která se soustředila především na otázku konfrontace ústav a dalších právních a politických aktů s realitou jejich uplatnění v praxi.

Z dalších vystoupení bych chtěl připomenout zajímavé profily dvou protagonistů sněmu ze sekce **Aktéři revoluce a říšského sněmu**: názorů nejmladšího poslance sněmu a navrhovatele zrušení poddanství Hanse Kudliča na řešení státoprávních otázek si všímala **Marie Gawrecká** ze Slezské univerzity v Opavě a osobnost významného moravského poslance **Kajetána Mayera** přiblížil **Pavel Cibulka** z brněnského pracoviště Akademie věd ČR.

Řada zajímavých vystoupení zazněla při odpoledním jednání 15. září v Justiční škole. Těžiště v něm představovaly příspěvky ze sekce **Národy a národnosti v revoluci**. Myšlenka federace v politickém programu **Františka Palackého** zaujala **Miroslava Šestáka** z AV ČR v Praze. **Milan Řepa** z brněnského pracoviště AV ČR zajímavě hovořil o významu roku 1848 pro růst národního uvědomění na Moravě a **Jan Novotný** z AV ČR v Praze o státněpolitických projektech českých Němců. Svým způsobem konkretizaci tohoto vystoupení představoval příspěvek **Eduarda Mikuška** ze SOA v Litoměřicích o kandidátech pro doplňovací volby do sněmu, konané v Litoměřicích v listopadu 1848. Interessantní srovnání sociálního původu a politického zaměření rakouských poslanců ve Frankfurtu a v Kroměříži posluchačům předložil **Lothar Höbelt** z Historického ústavu univerzity ve Vídni. O projevech revoluce ve slovenském národním hnutí slyšeli z úst **Dušana Škvarny** a **Ladislava Hubenáka** z bratislavské Komenského univerzity. **Agnes Deáková** z Ústavu maďarských dějin univerzity v Szegedu se věnovala rozboru pokusu o spolupráci stavovských hnutí z Dolního Rakouska, Uherska a Čech. Předmětem pozornosti jediného rumunského účastníka **Steliana Mandruta** z Historického institutu v Cluji se stala účast rumunských poslanců ze Sedmihradka na jednání uherského sněmu v letech 1848–1849.

V závěrečný den jednání zazněly nejdříve příspěvky, které – s výjimkou prvního – tématicky spojuje název jedné ze sekcí **Dědictví revoluce 1848–1849**. Postupně vystoupili **Thomas Kletečka** z Rakouského ústavu pro východní a jihovýchodní Evropu ve Vídni ke genezi nařízení o rozpuštění Kroměřížského sněmu, **Vilmos Heiszler** z Ústavu kulturních dějin univerzity v Budapešti k privatizaci a historizaci politického života po potlačení parlamentarismu, **Jan Havránek** z UK v Praze o prožitku přeměny poddaného v občana a **Robert Luft** z Collegia Carolina v Mnichově o spolupráci poslanců jednotlivých národů ve vídeňském parlamentu v roce 1909.

Závěr celého jednání pořadatelé vyhradili pro velmi zajímavou sekci **Rakousko a Evropa 1848–1849**. Nejdříve **Martin David** z Vídně charakterizoval metternichovskou zahraniční politiku a v návaznosti na to se pokusil vyvodit základní rysy světové politiky ve 21. století. Specialistka na maďarské dějiny **Catherine Horelová** z pařížské Sorbonny se zabývala francouzskou politikou ve vztahu k dění

ve střední Evropě v roce 1848. Dánské pojmání šlesvicko-holštýnského problému, prezentovaného většinou z německého pohledu, posluchačům přiblížil **Michael Bregnsbo** z Historického ústavu v Odense. Jednání v sekcích důstojně završil **Peter-Jörg Findeisen** z Ústavu státních věd univerzity v Sundsvallu poutavým výkladem o průběhu revoluce roku 1848 ve Švédsku.

Skvěle zorganizovaná kroměřížská mezinárodní konference, doprovázená bohatým kulturním programem (účastníci si mohli poslechnout vídeňské filharmoniky, přijat pozvání velvyslanců Rakouska, Slovenska, Maďarska a Polska na recepci, prohlédnout si výstavu k výročí sněmu, projít s průvodcem expozici v arcibiskupském zámku s cennou obrazárnou nebo navštívit arcibiskupské vinné sklepy), poskytla několika desítkám přítomných historiků a právníků příležitost konfrontovat své názory na dění před stopadesáti lety i na pozdější vývoj. Ostatním zájemcům o otázky moderní historie a o vývoj parlamentarismu ve střední Evropě může alespoň část prezentovaných poznatků přiblížit výše vzpomínaný, velmi reprezentativně pojatý konferenční sborník.

VÝVOJ ČESKOSLOVENSKÉHO PRÁVA 1945–1990

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE, 8.–10. ZÁŘÍ 1998, PRAHA

LADISLAV VOJÁČEK

Ve dnech 8.–10. září 1998 uspořádal Ústav právních dějin při Právnické fakultě Univerzity Karlovy v rámci oslav 650. výročí založení pražské univerzity a pod záštitou rektora prof. JUDr. Karla Malého, DrSc. v pražském Karolinu mezinárodní konferenci „Vývoj československého práva 1945–1990“. Vedle českých účastníků se na jí prezentovali i právní historici ze Slovenska, Rakouska, Německa a Polska.

Konference svým způsobem završovala účast českých badatelů na velkém mezinárodním projektu Institutu Maxe Plancka ve Frankfurtu (tzv. frankfurtský projekt). Organizátoři ze SRN spolu s představiteli právnických fakult ze zemí bývalého sovětského bloku sestavili široký kolektiv právníků, historiků a archivářů z bývalých socialistických zemí, aby se v prvním nástinu pokusili zpracovat vývoj práva jednotlivých socialistických zemí v letech 1945–1990. Výsledkem paralelního snažení českých a slovenských autorů se stal více než osmisetstránkový čtvrtý díl práce „*Normdurchsetzung in osteuropischen Nachkriegsgesellschaften (1944–1989). Einführung in die Rechtsentwicklung mit Quellendokumentation*“. /Band 4: Tschechoslowakei (1944–1989). Hrsg. von H. Mohnhaupt und H.-A. Schönfeldt, Vittorio Klostermann, Frankfurt a. M., 1998/. Na něj také navazovaly příspěvky většiny českých účastníků konference. Pořadatelé předpokládají, že český překlad části čtvrtého dílu, kterou připravili pražští autoři, vyjde spolu s konferenčními příspěvky ve speciálním sborníku.

Konferenční jednání zahájil ředitel Ústavu právních dějin a rektor UK prof. K. Malý, který zvláště přivítal garanta frankfurtského projektu prof. D. Simona. V úvodním slovu upozornil na klíčové momenty ve vývoji poválečného práva a na nutnost zkoumat je v kontinuitě s meziválečným československým právem. Rokování postupně řídili prof. Karel Malý, prof. Peter Blaho a prof. Gerhard Lingelbach. První blok příspěvků soustřeďoval vystoupení věnovaná jednotlivým etapám